

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Кафедра історії України

ДИПЛОМНА РОБОТА
магістра

з теми: «М.І. МІХНОВСЬКИЙ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ
УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.»

Виконав: магістрантка спеціальності
032 Історія та археологія
Онофрійчук Тетяна Василівна
Керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Сидорук Сергій Антонович

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	26
Висновки до другого розділу.....	53
РОЗДІЛ 3. МІХНОВСЬКИЙ В ДОБУ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1920 РОКІВ ТА ПІСЛЯРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД.....	54
Висновки до третього розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	82
ДОДАТКИ.....	101

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГЖУ – Губернське жандармське управління.

ГПУ – Головне політичне управління.

РУП – Революційна українська партія.

ТУП – Товариство українських поступовців.

УДХП – Українська демократично-хліборобська партія.

УНДП – Українська національно-демократична партія

УНДС – Український національно-державний союз.

УНП – Українська народна партія.

УСДРП – Українська соціал-демократична робітничка партія.

ВСТУП

Наприкінці XIX ст. відбулася помітна активізація суспільно-політичного життя України. Цей процес супроводжувався політизацією та радикалізацією українського політичного руху. Внаслідок зазначених змін на українських землях постають перші політичні партії та громадсько-політичні організації, які започаткували тим самим нову епоху в історії суспільно-політичного життя України. Одним із представників нового покоління громадських діячів був Микола Іванович Міхновський. Долучившись до активного суспільного життя України ще із студентських лав, М. Міхновський проявляє себе як завзятий і послідовний діяч українського руху, бере активну участь у діяльності Київської громади, Братства тарасівців, а з часом стає одним із чільних діячів Харківської громади. Але на особливу увагу заслуговує діяльність Миколи Міхновського як автора суспільно-політичної програми розвитку українських земель шляхом створення єдиної незалежної Української держави.

Недостатнє, часом спрощене, трактування політичних процесів початку минулого століття, призводить до викривлень в об'єктивному розумінні історичного процесу, появи штампів. Комплексний аналіз теоретичної спадщини Миколи Міхновського, конкретизація й узагальнення його політичних теорій, а також дослідження його суспільно-політичної діяльності та її впливу на українське суспільство і досі залишається слабо вивченою проблемою. Дослідження українського руху за створення незалежної держави є неможливим без досконалого аналізу діяльності основоположника української самостійницької течії – М. Міхновського. Не до кінця розкритим залишається і вплив теорій М. Міхновського та його діяльності на суспільно-політичні процеси в Україні, включення в них нової суспільної ідеології, елементи якої з часом стали домінуючими в українському політичному середовищі.

Зважаючи на активний розвиток українських політичних партій та організацій, який спостерігається в останні роки в Україні, достовірна та повноцінна картина історії українського політичного руху є вкрай необхідною.

Актуальність аналізу політичних теорій М. Міхновського, його особистого внеску у розвиток української суспільно-політичної думки і впливу на розвиток української історії є досить гострою, оскільки значна кількість сучасних політичних організацій використовує елементи розробленої ним ідеології у власних програмах або ідентифікує себе як продовжувачів діяльності створених ним політичних структур.

Таким чином, вивчення теоретичного доробку М. Міхновського, його впливу на суспільно-політичне життя в Україні на початку ХХ ст., безперечно, має велике громадсько-політичне та науково-теоретичне значення. Це й обумовило вибір теми даного магістерського дослідження.

Об'єкт дослідження Микола Міхновський як активний учасник громадсько-політичного життя України кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Предметом дослідження є становлення та еволюція поглядів М. Міхновського на українську державність та його громадсько-політична діяльність.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1892-1924 рр. нижня межа зумовлена початком активної громадської діяльності Миколи Міхновського, пов'язаної з його участю у «Братстві тарасівців». Верхня – з смертю політичного діяча.

Метою дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу джерел, архівних матеріалів та наукових досліджень реконструювати основні факти біографії М. Міхновського та його роль у формуванні національної ідеології та суспільно-політичному житті кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Поставлена мета зумовила постановку таких основних **завдань**.

Передбачено:

- проаналізувати стан наукової розробки та джерельної бази досліджуваної проблеми;
- визначити основні етапи суспільно-політичної діяльності М. Міхновського, з'ясувати її зв'язок з українським громадським рухом другої половини ХІХ ст.;

– розкрити основоположні аспекти теоретичного обґрунтування М. Міхновським ідеології державної незалежності України;

– охарактеризувати вплив діяльності М. Міхновського на українське суспільно-політичне життя першої чверті ХХ ст.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в дипломній роботі магістра вперше проведено аналіз сучасного стану історіографії та джерельної бази присвяченої теоретичній спадщині та суспільно-політичній діяльності М. Міхновського; простежено еволюцію політичних поглядів М. Міхновського; охарактеризовано практичну діяльність М. Міхновського в українському суспільно-політичному русі кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що її фактичний матеріал і висновки можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії українського суспільно-політичного руху та історії Української національної революції, дослідженнях, присвячених становленню та розвитку української націоналістичної ідеології і українського національного руху.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та логічні методи пізнання. Зокрема: методи наукового об'єктивізму та історизму, що передбачають з'ясування умов виникнення, розвитку подій, а також розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Використання даних методів стало можливим шляхом залучення широкого кола опублікованих джерел та архівних матеріалів, аналізу надбань української та зарубіжної історіографії. Також були використані такі загальнонаукові методи, як метод логічного аналізу, синтезу, класифікації та узагальнення, індукції та дедукції, а також спеціальні методи – проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, емпіричний.

Застосування загальнонаукових методів сприяло поглибленому, різносторонньому розгляду діяльності Миколи Міхновського та очолюваних ним громадських об'єднань на тлі суспільно-політичного життя України. Вони також сприяли виявленню причинно-наслідкових зв'язків досліджуваних

історичних явищ, дозволили проаналізувати та узагальнити наявну інформацію про політико-теоретичний доробок Миколи Міхновського. У магістерському дослідженні широко використовувався проблемно-хронологічний та порівняльно-історичний методи дослідження, які забезпечили комплексний аналіз проблеми в інтересах якісного виконання поставлених завдань, наміченої мети та дозволили з'ясувати вплив діяльності лідера українських самостійників на суспільно-політичне життя України.

Структура магістерської зумовлена метою та завданнями дослідження, логікою розкриття теми. Робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

ВИСНОВКИ

Аналіз досліджень, присвячені життю та діяльності М. Міхновського дає змогу констатувати, що політичні погляди громадського діяча їх еволюція та шляхи практичної реалізації вироблених ним положень знайшли певне висвітлення в історіографії, однак потребують подальшого наукового пошуку. Джерельна база є репрезентативною для створення комплексного дослідження теми.

Встановлено, що з початку 90-х років XIX ст. Микола Міхновський був активним учасником українського суспільно-політичного руху. За часи завзятої участі студента Київського університету М. Міхновського у суспільному житті Києва і насамперед у «Братстві тарасівців», яке відрізнялося більш радикальними поглядами, сформувались його світоглядні та політичні позиції, які залишалися незмінними протягом його активного політичного життя.

Здобутий в студентські роки досвід громадської роботи дозволив М. Міхновському стати одним з активних суспільно-політичних діячів України. Завдяки його активній теоретичній та практичній діяльності в українському політичному русі з'явилася нова – самостійницька – політична течія. Намагаючись поширити в суспільстві ідеї побудови незалежної Української держави та закликати суспільство до боротьби за власні національні права Микола Міхновський створює різноманітні громадсько-політичні об'єднання, засновує періодичні видання.

Зважаючи на основні напрямлення суспільної діяльності М. Міхновського є можливим стверджувати, що запропонований ним напрям політичної боротьби є продовженням українського руху другої половини XIX ст. Знищення національного, соціального гніту, всебічний розвиток української нації, були основоположними завданнями в працях М. Костомарова, В. Антоновича, М. Драгоманова знайшли своє відображення й теоретичному доробку М. Міхновського.

Водночас М. Міхновським були запропоновані нові методи досягнення цих цілей. Попередники М. Міхновського вбачали можливість зміни суспільної ситуації на українських землях шляхом перетворення імперій, до яких вони входили, на федеративні держави. В той час як М. Міхновський пропонував боротьбу за створення політично незалежної української держави. Зважаючи на те, що створення незалежної держави Микола Міхновський розглядав як метод забезпечення всебічного розвитку української нації, відмінність у поглядах згаданих теоретиків українського руху на форму держави не дозволяє розглядати їх як антагоністичні із теоріями М. Міхновського.

З'ясовано, що теорії, запропоновані Миколою Міхновським, базувалися на доробках його попередників і були їх продовженням, але з низкою кардинальних змін у принципах та методах боротьби. Подібне еволюціонування стало наслідком розвитку українського суспільно-політичного руху, що було результатом діяльності декількох поколінь українських діячів та низки змін в політичному житті Європи.

Внаслідок комплексного аналізу суспільно-політичних поглядів Миколи Міхновського вдалось простежити еволюцію його теоретичного доробку та виділити три періоди в розвитку політичних теорій основоположника українського самостійницького руху.

Виходячи із особливостей стилю, ідеологічного навантаження праць, написаних та опублікованих у 1900 та 1901 роках, даний період в теоретичній діяльності М. Міхновського можна охарактеризувати як романтичний.

Вдосконалюючись, набуваючи нових виразних рис, теоретичний доробок Миколи Міхновського помітно змінювався. Відповідно до зміни суспільного наголосу в теоріях політика можна виділити наступний період, що охоплює 1902-1916 рр. Працям даного періоду притаманна виразна соціалістична спрямованість, тому в дослідженні пропонується визначити його як національно-соціалістичний.

Останній період творчості М. Міхновського співпадає із українською національно-визвольною революцією. Приділяючи в цей час особливу увагу

створенню українських військових формувань, його політичний доробок набув особливих рис. Тому, виходячи з цього фактору, можна ідентифікувати цей період як військово-державницький, оскільки військовий аспект постає в діяльності М. Міхновського невід'ємним атрибутом побудови української держави.

Дослідженні зміни в політико-теоретичному доробку М. Міхновського дають можливість спростувати ототожнення його політичних переконань саме з положеннями викладеними в працях романтичного періоду його діяльності насамперед «Самостійною Україною». Є очевидним, що подібне ототожнення не має під собою належних підстав і хибно відображає вироблену ним політичну концепцію. Широке використання елементів соціалістичної ідеології в теоретичному доробку М. Міхновського дозволяє стверджувати, що визначення політичної виробленої ним теорії як суто націоналістичної є обмеженим. Гармонійне поєднання в теоретичній спадщині Миколи Міхновського ідеї національного визволення, яка базувалась на теорії національної консолідації та ідеї соціалістичного розвитку суспільства, що виникло внаслідок еволюції його теорій, дає підстави для визначення даної ідеології як національно-соціалістичної.

Внаслідок еволюційних змін погляди Миколи Міхновського набували більш конкретних рис розкриваючи погляди автора на вирішення низки гострих суспільно-політичних проблем. Так за задумом лідера українських самостійників Україна мала б розвиватись як самостійна унітарна держава з президентсько-парламентською формою правління. Широкі демократичні свободи із розгалуженим місцевим самоврядуванням, мали стати запорукою вдалого розвитку майбутньої держави. В той же час були спростовані твердження про присутність в теоріях М. Міхновського ксенофобських, антисемітизських переконань та їх шовіністичну спрямованість. Необхідно зазначити, що в теоретичному доробку М. Міхновського можна чітко розрізнити підхід до представників інших націй, які проживають на території України та ставлення до так званих «чужинців-гнобителів», як їх трактує сам

теоретик. Цей висновок, на думку дисертанта, має змінити усталену оцінку щодо міжнаціональної політики Миколи Міхновського.

Завдяки активній діяльності М. Міхновського в українському суспільному русі з'явилася нова політична теорія, що виразно контрастувала з існуючими політичними концепціями. Та одним із найголовніших факторів впливу Миколи Міхновського на суспільне життя України є не лише формування нової політичної теорії, а й створення на її ґрунті організованого руху.

Завдяки діяльності РУП стало можливим широке ознайомлення громадськості із головними концептуальними ідеями теорії М. Міхновського, викладеними в партійній програмі. Таким чином, можна стверджувати, що українські суспільно-політичні діячі надалі формували власні політичні погляди, зважаючи на неї. При цьому або розвиваючи положення «Самостійної України», або навпаки, заперечуючи їх доцільність.

Організація Миколою Міхновським на початку 1902 р. Української народної партії призвела до зародження внутрішньополітичної конкуренції в українському суспільно-політичному русі, яка базувалася на протилежних поглядах на мету подальшої революційної боротьби, а це в свою чергу, змінило подальшу політичну історію України. Із появою даної партії можна також говорити про початок організованої політичної боротьби за створення незалежної української держави.

Незважаючи на досить незначну кількість прихильників ідеї боротьби за політичну незалежність, аргументація боротьби за власні політичні права, викладена М. Міхновським, сприяла певній радикалізації українського суспільно-політичного руху та його активізації, з'явилися нова концепція та принцип боротьби за українську державу.

Саме з активною політичною діяльністю Міхновського пов'язана і поява першої української організації, що використовувала радикальні методи боротьби – «Оборона України».

Сучасники М. Міхновського неоднозначно оцінювали його діяльність. Певна частина стверджувала, що лише завдяки його неупинній роботі поглянули на проблеми України по новому і змінили своє світосприйняття. Інші були переконані в надзвичайній шкоді від діяльності лідера українських самостійників, який, на їх погляд, розбивав лави українських та російських революціонерів. Але незалежно від оцінок вплив його діяльності підтверджували як прихильники, так і опоненти.

Особливо необхідно відзначити вплив Миколи Міхновського на суспільно-політичні процеси під час революційних подій 1917-1918 рр. Його активна робота з організації українських військових формувань дала результати. Завдяки його зусиллям був створений український військовий клуб ім. П. Полуботка, котрий став реальною опозиційною силою до Центральної Ради в питаннях формування українських збройних сил та в питанні розвитку України в складі федеративних держав. Очолюваний Миколою Міхновським військовий клуб ім. Полуботка, спромігся організувати перше українське збройне формування – полк ім. Б. Хмельницького, котрий став основою для формування українських збройних сил. Та більш значущим результатом діяльності клубу стало вироблення політичного обґрунтування необхідності існування національних військових формувань як запоруки існування нової держави. Вдало проведена агітаційна робота в даному напрямку сприяла формуванню позитивної репутації цієї ідеї в суспільстві. Що в решті змусило змінити ставлення керівництва Центральної Ради до створення армії.

Діяльність Миколи Міхновського в даному напрямку призвела не лише до появи нової інституції – збройних сил, – а й до прояву негативних змін в відносинах між Центральною Радою та Тимчасовим урядом, про що зазначали сучасники подій.

Важко переоцінити наслідок діяльності М. Міхновського та його соратників у військово-державницькому напрямку, це й започаткування українських збройних сил, створення позитивного реноме здоровому мілітаризму.

Загалом, можна констатувати значний вплив діяльності Миколи Міхновського на суспільно-політичне життя України в різні періоди його діяльності.

Таким чином, роль Миколи Міхновського в суспільно-політичних процесах України була надзвичайно великою. Ставши автором нових політичних концепцій, М. Міхновський зумів створити нову політичну ідеологію. Ця ідеологія, зазнавши низки вдосконалень, представлена в українському суспільному русі до цього часу. Будучи безсумнівним лідером самостійницької течії українського руху протягом 17 років, він став уособленням боротьби за самостійність України, що є беззаперечним свідченням його великої ролі в суспільно-політичних процесах в Україні.

Загалом, багатогранна діяльність Миколи Міхновського виразно відбилася в історії розвитку та становлення суспільно-політичної думки України, ставши її невід'ємною складовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Архівні джерела

1. Документи про організацію вільного козацтва на Україні. (протоколи зборів постанови, списки вільних козаків). 12 вересня 1917 – 18 січня 1918 р. ЦДАВОВУ України. Ф. 811. Оп.1. Спр. 1. Арк. 317.
2. Законопроекти, закони, статuti, прийняті Центральною радою про утворення Українського народного війська, національно-персональну автономію флоти УНР, земельний закон, робочий день. 3 січня 1917 р. – 2 березня 1918 р. ЦДАВОВУ України. Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1-222.
3. ЦДАВОВУ України. Ф. 1076. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1-36.
4. Матеріали українського військового з'їзду 5-8 квітня 1917 р. ЦДАВОВУ України. Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 1.
5. Накази генерального секретаря в справах військових України Петлюри по військовому секретарству Української республіки. 8-20 лютого 1918 р. ЦДАВОВУ України. Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 38. Арк. 2-8.
6. Протоколи засідання Української громади, реалізації 1-го Українського військового з'їзду західного фронту 2 липня 1917 3 вересня 1917. ЦДАВОВУ України. Ф. 1076. Оп. 3. Спр. 15. Арк. 1-21.
7. Протоколи засідань Центральної ради та комітету 22 березня 28 грудня 1917 р. ЦДАВОВУ України. Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 1-117.
8. Рапорти, телеграми і листування з українською військовою Радою, члени Генерального комітету і листи про підтримку Центральної Ради, націоналізації полків, отримання довольства полками та ін. 1917 р. ЦДАВОВУ України. Ф. 811. Оп.1. Спр. 7. Арк. 78 - 79.
9. Антивоенная листовка УНП. ЦДІА України. Ф. 336. Оп. 1. Спр. 660. Арк. 62.
10. Газета «Хлибороб» №4 от 7 января 1905. ЦДІА України. Ф. 442. Оп. 885. Спр. 457. Арк. 52.
11. Дело об аресте 43-го номера журнала «Сніп» виходящего в городе Харькове за опубликованные статьи Бабенка «Мандрівні дяки»,

- протестующей деятельности министерства образования на Украине прилагаются 43,50,51 номера журнала. 29 октября 16 ноября 1912 г. ЦДІА України. Ф. 1680. Оп. 1. Спр. 295. Арк. 1-34.
12. Дело об аресте на 5, 8 номера выходящего в г. Харькове журнала «Хлібороб» за 1916 г. 21 октября - 1 сентября 1916 г. Прилагаются 7,8 номера журнала. ЦДІА України. Ф. 1680. Оп. 1. Спр. 360. Арк. 1-24.
 13. Донесение агента ГЖУ о Михновском Н.И. как о члене комитета нелегальной украинской организации «Молода Украина» «Копия», Подлинник Сведения ГЖУ о Михновском. ЦДІА України. Ф. 274. Оп. 1. Спр. 536. Арк. 3-144.
 14. Журнал «Сніп» № 22 от 20 мая 1912 г. ЦДІА України. Ф. 705. Оп. 2. Спр. 912. Арк. 32-35.
 15. Журнал «Сніп» за 1912г. ЦДІА України. Ф. 276. Оп. 1. Спр. 414. Арк. 1-24.
 16. Листи публіциста, видавця тижневика «Сніп» у м. Харкові Міхновського М.І. до Грушевського М.С. ЦДІА України. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 642. Арк. 1-3.
 17. Материалы об издании журнала «Сніп» выходящего в городе Харькове. ЦДІА України. Ф. 1680. Оп. 1. Спр. 216. Арк. 19.
 18. О взрыве в г. Харькове в ночь на 31, 1904 в январе близь памятника А.С. Пушкина. ЦДІА України. Ф. 336. Оп. 1. Спр. 749. Арк. 22.
 19. О выявлении членов партии Укратинофилов. ЦДІА України. Ф. 304. Оп. 2. Спр. 11. Арк. 1-64.
 20. О лидере харьковских Укратинофилов, редакторе издательства Журнала «Сніп» Михновском Н.И. ЦДІА України. Ф. 336. Оп. 4. Спр. 37. Арк. 1.
 21. О наложении ареста Харьковского инспектора по делам печати на журнал «Сніп» № 42, 43, за 1912г. ЦДІА України. Ф. 320. Оп. 1. Спр. 1265. Арк. 33-106.

22. О производстве обысков в г. Лубны у бывшего члена Государственной Думы Шемета Владимира и его брата Николая издававшего газету «Хлибороб». 2 апреля 1908 г. ЦДІА України. Ф. 275. Оп. 2. Спр. 35. Арк. 8.
23. О ходательстве Харьковского общественного общества перед Черниговской земской управой об оказании ему пособия в издании Журнала «Хлибороб» ЦДІА України. Ф. 1439. Оп. 1. Спр. 1250. Арк. 18.
24. Об издании в г. Харькове под редакцией Михновского Н.И. газеты «Слобожанщина». Из отчетов по периодической печати. ЦДІА України. Ф. 1680. Оп. 1. Спр. 110. Арк. 21.
25. Об определении цены на журнал «Хлибороб» 24 января 1910г. ЦДІА України. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 2227. Арк. 117.
26. Переписка с департаментом полиции Харьковским ГЖУ о сборе сведений о предполагаемом издании в г. Киеве журнала на украинском языке. В духе Украинской народной партии. 31 декабря 1916 г. 5 февраля 1917. ЦДІА України. Ф. 274. Оп. 4. Спр. 646. Арк. 1-6.
27. Прокламация Десять заповедей УНП. ЦДІА України. Ф. 304. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 57-58.
28. Сообщение начальника Харьковского ГЖУ от 19 января 1912 о начале издания органа УСДРП газеты «Сніп» в г. Харькове под руководством Михновского Н.И. Газета «Сніп» №21 20 мая 1912 г. ЦДІА України. Ф. 705. Оп. 2. Спр. 106. Арк. 5-22.
29. Сообщение Харьковского губернатора о наложении ареста на отдельные номера Выходящего в г. Харькове журнала «Сніп». 12 июля - 26 ноября 1912 г. ЦДІА України. Ф. 1680. Оп. 1. Спр. 227. Арк. 6-26.
30. Сообщение Харьковского губернатора от 13 ноября 1907 г. о разрешении Пильчикову М. Д. и Михновскому М. И. издавать в г. Харькове повременное иллюстрированное издание «Початок». Программа прилагается. ЦДІА України. Ф. 1680. Оп. 1. Спр. 131. Арк. 1-2.

31. Справка из дел Харьковского ГЖУ о политической деятельности члена Харьковской организации УСДРП Михновского Н.И. 1904 -1911гг. ЦДІА України. Ф. 1680. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 1-3.

Мемуари

32. Алчевська Х. О. Твори. Київ: Дніпро, 1990. 558 с.
33. Андріївський В. З минулого: Гетьман. Берлін: Українське слово. 1923. 308 с.
34. Андріївський В. З минулого: 1917 й рік на Полтавщині. Берлін: Українське слово, 1921. 210 с.
35. Андріївський В. Микола Міхновський (нарис суспільної біографії). Визвольний шлях. 1974. Кн. 6 (315). С. 588 618.
36. Антонович Д. Завваги до спогадів О. Коваленка та Ю Коларда. Збірки з минулого Варшава, 1939. Т. 2. С. 73.
37. Антонович Д. Міхновський на Шевченкових роковинах у Полтаві в 1900 р. Календар «Дніпро» на 1937 рік. Львів, 1936. С. 117-119.
38. Антонович К. З моїх споминів про М. Міхновського. Самостійна Україна. 1957. №11 С. 6 9.
39. Антонович К. З моїх споминів (Про Миколу Міхновського). Українська вільна Академія Наук. Серія УВАН. Вінніпег, 1967. Ч. 3. С. 85 23.
40. Антонович К. З моїх споминів. Українська вільна Академія Наук. Серія УВАН. Вінніпег, 1973. Ч.5. 240 с.
41. Винниченко В. Відродження нації. Київ: Видавництво політичної літератури України, 1990. ч.1. 348 с.
42. Винниченко В. Щоденник. 1911- 1920. Едмонтон – Нью-Йорк, 1980. Т. 1. 499 с.
43. Грушевський М. Спомини. Київ. 1989. № 9. С. 108 146.
44. Донцов Д. Рік 1918. Київ. Торонто: Гомін України, 1954. 128 с.
45. Дорошенко Д. Мої Спомини про давнє минуле (1901-1914 роки). Вінніпег, Мантібора: Видавнича спілка Тризуб, 1949. 167 с.

46. Євтимович В. Військо йде. Уривок зі спогадів про березень 1917 р. в Києві. Львів: 1937. 123 с.
47. Коллард Ю. Спогади юначих днів: 1897-1906. Торонто: Срібна сурма, 1972. 209 с.
48. Павленко І. Остання зустріч з М. Міхновським. Незборима нація. Ч. 5. 2002.
49. Падалка М. Виступ Полуботківців 4-6 липня 1917 р. в м. Києві: На фоні політичної ситуації того часу. Львів: Діло, Б.р. 16. с.
50. Скоропадський П. Спогади. Київ, Філадельфія: 1995. 493 с.
51. Чикаленко Є. Спогади (1861-1907). Частина 1. Львів: Діло, 1925. 139 с.
52. Чикаленко Є. Спогади (1861-1907). Частина 2. Львів: Діло, 1925. 125 с.
53. Чикаленко Є. Уривок з моїх споминів за 1917. Прага: Діло, 1932. 56 с.
54. Чикаленко Є. Х. Щоденник (1907 - 1917) Львів: Червона калина, 1931. 496.
55. Шемет С. Микола Міхновський (Посмертна згадка). Хліборобська Україна. Відень, 1924 1925. Кн. 5. С. 3 30.

Опубліковані документи та матеріали

56. Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.: Програмні документи перших українських політичних партій. Київ: Пошук, 1992. 94 с.
57. Відкритий лист РУП до міністра внутрішніх справ Сіпягіна. Україна суспільно-політична думка в ХХ ст. Мюнхен: Сучасність, 1983. Т. 1. С. 73 74.
58. Демиденко А. П. Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського. Київ: Веселка, 1992. 551 с.
59. Драгоманов М. П. Листи до Івана Франка і інших 1887 - 1895. Львів: 1908. Ч. 2. 439 с.
60. Історія українських політичних партій: Хрестоматія посібник. Кінець ХІХ ст. 1917 р. Ч.1 / Упоряд.: Б.І. Корольов, І.С. Михальський. Київ: Видавництво Європейського університету, 2003. 561 с.

61. Кирило-Мефодіївське товариство: у 3-т. / АН УРСР. Ін-т історії та інші.; Редкол. П. Сохань (гол. ред.) та інші; Київ: Наукова думка, 1990. Т.1. / Упоряд. І. І. Глизь та інші. 544 с.
62. Матеріали до програми, тактики й організації Української Народної Партії. Випуск 1. Київ-Відень: 1920 44 с.
63. Міхновський М. Відносини до війни. Промова підпоручика М. Міхновського на першому Українському військовому з'їзді у Києві 6 травня 1917 р. Київ: Час, 1917. 8 с.
64. Міхновський М. Самостійна Україна. Революційна українська партія. Венцляр: Союз визволення України, 1917. 43 с.
65. Програма і статут УПС-С. Київ, 1917. 32 с.
66. Постанови I Всеукраїнського з'їзду самостійників-соціалістів. Київ, 1918. 8 с.
67. Програма і статут Української Народної Партії. Борщів, 1919. 18 с.
68. Програма Української Народної Партії. Б.м., 1906. 47 с.
69. Самостійна Україна. РУП. Венцляр: Союз Визволення України, 1917. 43 с.
70. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. Київ: Товариство «Знання» України, 1993. 192 с.
71. Українська партія самостійників соціалістів (УНП): Діяльність партії Соціалістів самостійників в зв'язку з політичними подіями на Україні за час 1901 1919. Ідеологія, програма і статут партії. Відень-Київ, 1920. 88 с.
72. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. / В.А. Смолій (відп. ред.), В.Ф. Верстюк (упоряд.). Київ: Наук. думка, 1996. Т. 1: 4 березня 9 грудня 1917 р. 589 с.
73. Українські політичні партії кінця XIX початку XX ст.: Програмові і довідкові матеріали / Упоряд. Шевченко В.Ф. та ін. Київ: Консалтинг, Фенікс, 1993. 336 с.

Періодика

74. Вісті всеукраїнського з'їзду демократів хліборобів. 1918. 29 квітня. Київ.

75. Вісті з Української Центральної ради. (Київ) 1917. р.
76. Вісті з української Центральної Ради. (Київ) 1918. р.
77. Діло. (Львів). 1924. р.
78. Запоріжжя. (Катеринослав). 1906. р.
79. Києвлянин. (Київ) 1917. р.
80. Киевская мысль. (Київ) 1917. р.
81. Літературно-науковий вісник. Львів: 1905. Кн. 12.
82. Молода Україна. (Львів). 1900. Ч. 6.
83. Молода нація. 2003 № 27.
84. Нова Рада. (Київ) 1918. р.
85. Робітнича газета. (Київ) 1917. р.
86. Слобожанщина. (Харків) 1906. р.
87. Сніп. (Харків). 1912. р.
88. Хлібороб. Селянська часопись. (Лубни) 1905. р.

Наукові видання, монографії, статті, дисертації

89. Андріївський В. До характеристики українських правих партій. Берлін, 1921. 24 с.
90. Андрусишин Б. І. У пошуках соціальної рівноваги: Нарис історії робітничої політики укр. урядів революції та визвольних змагань 1917-1920 рр. / Федерація профспілок України. Київ, 1995. 192 с.
91. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні. Київ: Дніпро, 1991. 238 с.
92. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух: Історія та ідеї. Дрогобич: Відродження, 1994. 192 с.
93. Бачинський Ю. Українська irredenta. Берлін, 1924. 238 с.
94. Бегей І. Ю. Бачинський: соціал-демократ і державник. Київ: Основні цінності, 2001. 257 с.
95. Бедрій А. М. Міхновський [1873-1924]. Визвольний шлях. 1974. Кн. 5. С. 544-555.
96. Борис Р. Микола Міхновський в дореволюційний час. Львів, 1936. 32 с.

97. Борис Р. Тарасівці: Розвиток українського самостійницького руху. Дажбог. 1935. № 2,3,4.
98. Борисенко В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до ХХ століття: навч. посібник для студ. вузів. 2. вид. Київ: Либідь, 1998. 615 с.
99. Борисенко В.Й., Непорожня Г.А. Суспільно-політична діяльність учителів і учнівської молоді України в 1900 першій половині 1907 рр. Київ: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. 149 с.
100. Бочковський О. Вступ до націології / Центр громадянської просвіти. Київ: Генеза, 1998. 144 с.
101. Верстюк В., Остапко Т. Міхновський Микола Іванович. Діячі Центральної Ради. Біографічний довідник. Київ, 1998. С. 131-133.
102. Ветров Р., Донченко С. Політичні партії України в першій половині ХХ ст.: (1900-1925). Дніпродзержинськ: Поліграфіст, 2001. 254 с.
103. Геращенко Т.М. Міхновський в спогадах і оцінках його сучасників. Наукові праці історичного факультету ЗДУ. 2000. випуск ІХ. С. 54-70.
104. Геращенко Т.М. Місце і роль самостійників в українському національному русі: Кінець ХІХ ст. поч. 1918 р.: Автореферат дис... кан. іст. наук: 07.00.02. / Запорізький Державний університет Запоріжжя, 1993. 22 с.
105. Гермайзе О. Нариси історії революційного руху на Україні. Т.1. РУП. Київ: Книгоспілка, 1926. 388 с.
106. Голобуцький О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця ХІХ початку ХХ. Київ: Смолоскип, 1996. 124 с.
107. Головацький І. Микола Міхновський та Євген Коновалець. Бюлетень Всеукраїнського наукового та професійного товариства ім. Миколи Міхновського. 1992. №2. С. 4-19.
108. Горелов М. Перший український державник. Подвижники незалежної України. Історичні довідки. Київ, 1996. С. 14-58.

109. Грицак Я. Нарис Історії України: формування модерної Української нації XIX XX ст.: Навчальний посібник для учнів гуманітарних гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак-в вузів, вчителів. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
110. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. Київ: Радуга, 1994. 524 с.
111. Гунчак Т. Україна: Перша половина XX століття. Нарис політичної історії. Київ: Либідь, 1993. 288 с.
112. Дишлюк В. М. Міхновський хроніка життя і боротьби. Рідна Школа. 1993. №10. С. 18-23.
113. Дмитрієв І.М. Міхновський основоположник українського націоналістичного політичного руху. Визвольний шлях. 1984. Кн. 5. С. 522-538.
114. Довідник з історії України (А-Я): Посіб. для серед. загальноосвіт. навч. закл. / упоряд. І. З. Підкова, - 2.вид., доопрац. і доп. Київ: Генеза, 2002. 1135 с.
115. Дорошенко В. Революційна Українська Партія (РУП). 1900-1905 рр. Нарис з історії української соціал-демократичної партії. Львів-Київ: Видання ЦК УСДРП, 1921. 40 с.
116. Дорошенко Д. Історія України, 1917-1923. В 2-х т.: Київ: Темпора, 2002. Т. I: Доба Центральної Ради. 320 с.
117. Дорошенко Д. Історія України, 1917-1923. В 2-х т.: Київ: Темпора, 2002. Т. II: Українська гетьманська держава 1918 р. 352 с.
118. Драгоманов М. Нариси Української Соціалістичної Програми. Передне слово до громади. Київ: Серп і молот, 1918. 101 с.
119. Драгоманов М.П. Листи на Наддніпрянську Україну. Б.м.: 1915. 116 с.
120. Драгоманов М.П. Чудернацькі думки про українську національну справу. М.П. Драгоманов Вибране. Київ: Либідь, 1991. 686 с.
121. Дробот І. І. Кучер В. І. Пошуки шляхів до визволення України. Київ: Школяр, 1999. 280 с.
122. Євдокименко В. О. Критика ідейних основ українського буржуазного націоналізму. Вид 2-е. Київ: Наукова думка, 1968. 293 с.

123. Євтимович В. Поручик Микола Міхновський (Творець новітнього українського війська). Гомін України. 1957. 21 квітня.
124. Єкельчик С. До концепції історії українського національного руху другої половини ХІХ ст. Мельбурн, 1994. 127 с.
125. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899-1918). Вид. 2-е, доп. Київ: Основні цінності, 2000. 168 с.
126. Житецький І. Листування Костомарова з харківськими громадами про видання народних книжок. Україна. 1925. №3. С. 70-72.
127. Зінкевич Л. В. Розпад російської армії та український військовий рух в умовах національної революції на Україні (березень 1917 лютий 1918 рр.): Дис... канд. іст. наук: 20.02.22. Львів, 1995. 226 с.
128. Іванова Л. Г. Іванченко Р.П. Громадівський рух 60-х рр. ХІХ ст. в Україні: проблеми, ідеологія. Київ: МІЛП, 1999. 128 с.
129. Іванова Л. Г. Україна в польському національно-визвольному русі в 30-50-х рр. ХІХ ст. Київ, 1998. 22 с.
130. Іванова Л. Г., Іванченко Р. П. Суспільно-політичний рух 60-х рр. ХІХ ст. в Україні: до проблеми становлення ідеології. Київ: МІЛП, 2000. 349 с.
131. Іванова Р. М.І. Костомаров у суспільно-політичному русі ХІХ ст. Український історичний журнал. 1967. № 5. С. 33-46.
132. Іванова Р. М. Драгоманов у суспільно-політ. русі Росії та України. Київ, 1971. 132 с.
133. Історія України в особах: ХІХ-ХХ ст. / І. Войцехівська, В. Абліцов, О. Божко, О. Буцько, В. Вашкевич. Київ: Україна, 1995. 479 с.
134. Кармазіна М. Ідея Федералізму: Сподівання і реалії кінця ХІХ початку ХХ ст. Сучасність. 1999. № 1. С. 79-87.
135. Кармазіна М. Світ ідей Миколи Міхновського. Нова політика. 1998. № 6. С. 39-44.
136. Кармазіна М.С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець ХІХ- початок ХХ століття). Дис... д-ра полі. наук. 23.00.01./ НАН інститут

- політичних і етнонаціональних досліджень, НАН України Київ: 1999. 459 с.
137. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму. Київ: Либідь, 1999. 351 с.
138. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ-ХХ століть: соціально-політичний портрет. Київ: Либідь, 1993. 176 с.
139. Касьянов Г. Український соціалізм: люди, партії, ідеї. (Початок ХХ століття). Політологічні читання. 1992. №2. С. 101-114.
140. Катренко А.М. Український національний рух ХІХ ст.: навчальний посібник для студентів історичних факультетів. Київ: Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка, 1998. Ч.1.: Перша половина ХІХ ст. 88 с.
141. Катренко А.М. Український національний рух ХІХ ст.: навчальний посібник для студентів історичних факультетів. Київ: Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка, 1999. Ч.2.: 60-90 роки ХІХ ст. 190 с.
142. Квіт С. Невідомі документи про Миколу Міхновського. Українські проблеми. 1994. № 2. С. 90-104.
143. Книш З. Деякі думки Миколи Міхновського про націоналізм. Самостійна Україна. 1976. Ч. 3 4. С. 35-39.
144. Книш З. Микола Міхновський і вибори до Четвертої Думи. Так перо пише... Вибрані статті. Торонто, 1965. С. 108-126.
145. Книш З. Відозва УНП з приводу російсько-японської війни. Самостійна Україна. 1976. № 9-12. С. 73-74.
146. Книш З. Військова діяльність Миколи Міхновського. Самостійна Україна. 1958. Ч. 1 2. № 13-14. С. 23-28.
147. Книш З. Конституція України в проекті Української Народної Партії. Самостійна Україна. 1957. № 10. С. 11-13.
148. Книш З. Конституція України в проекті Української Народної Партії. Самостійна Україна. 1957. № 11. С. 13-15.

149. Книш З. Конституція України в проекті Української Народної Партії. Самостійна Україна. 1957. № 12. С. 10-12.
150. Коковський Ф. Микола Міхновський і література. Назустріч. Двотижневик. 1937. ч. 12. 5 червня.
151. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України. 1917-1920: навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 208 с.
152. Костомаров М.І. Твори у 2 томах. Київ: Дніпро, 1990. Т. 1. 538 с.
153. Костомаров Н. И. Автобиография; Бунт Стеньки Разина / АН Украины, Ин.-т истории Украины. Київ: Наукова думка, 1992. 510 с.
154. Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. В 4-х томах. Москва.: Рипол Классик, 1998. 575 с.
155. Костомаров Н. И. Письмо к издателю «Колокола». Колокол. 1860. № 61.
156. Костомаров. Н. И. Две русские народности. Основа. 1862. № 5. С. 253-287.
157. Коцур А. П., Коцур В. П., Павко А. І. Історіографія історії України: Курс лекцій. Київ, 1996. 128 с.
158. Крип'якевич І., Гнатович Б., Стефанів З. Історія Українського війська. Від княжих часів до 20 років ХХ століття. Львів: Світ, 1992. 712 с.
159. Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України: (Друга половина ХІХ перша чверть ХХ ст.) Львів: Світ, 1995. 184 с.
160. Крупський І. В. Преса як джерело досліджень національно- визвольних змагань за українську державу (друга половина ХІХ - перша чверть ХХ ст.): Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Київ, 1996. 29 с.
161. Кузьмук Л.М. Міхновський М. Драгоманов діалог альтернативних конституційно-правових концепцій самостійності України. Сучасність. 1999. №7-8. С. 104-113.
162. Кулик С.М. Микола Міхновський у суспільно-політичних процесах України (кінець ХІХ - перша чверть ХХ століття): Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2003. 20 с.

163. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиліття (1919-1928). К. Основи, 1996. 396 с.
164. Курас І.Ф. Великий Жовтень і крах націоналістичного реформізму на Україні. Київ: Тов-во «Знання», 1985. 46 с.
165. Курас І.Ф. Повчальний урок історії: (Ідейно-політичне банкрутство Української соціал-демократичної партії). Київ: Політвидав України, 1986. 185 с.
166. Курас І.Ф. Торжество пролетарського інтернаціоналізму і крах буржуазних партій на Україні. Київ: Наукова думка, 1978. 315 с.
167. Курас І. Ф., Турченко Ф. Г., Геращенко Т. С. М. І. Міхновський: постать на тлі епохи. Український історичний журнал. 1992. № 9. С. 76-91.
168. Курас І. Ф., Турченко Ф. Г., Геращенко Т. С. М. І. Міхновський: постать на тлі епохи. Український історичний журнал 1992. № 10-11. С. 63-79.
169. Кухарчук О.С. Концепції державності в українській суспільно-політичній думці (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): Дис... канд. політ. наук: 23.00.01. / Кіровоград, 1996. 173 с.
170. Кухта Б. З історії української політичної думки першої половини ХХ ст.: Навчальний посібник. Львів: Кальварія, 1999. 202 с.
171. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів, 1926. 294 с.
172. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе.: у 2 т. Київ: Основи, 1994. Т. I 554 с.
173. Лінецький С.М. Міхновський: Міфи історіографії та правда історії. Альманах «Молода Україна». 1996. Вип. 1. С. 214-222.
174. Лозинський М. Українська Народна Партія. Літературно-науковий вісник. 1905. Кн. 5. С. 146-159.
175. Малий словник історії України. В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода, Б. Андрусин, О. Апанович. Київ: Либідь, 1997. 464 с.
176. Мартинець В. Микола Міхновський піонер українського націоналізму. Політологічні читання. 1995. № 2. С. 249-263.

177. Мартос Б. Перші кроки Центральної Ради. Визвольний здвиг України. Нью-Йорк, Париж, Сидней, Торонто, 1989. 38 с.
178. Микола Міхновський та його «Самостійна Україна» / Всеукраїнське наукове та професійне товариство ім. М.Міхновського / В. Сніжко (підгот.). Київ, 1998. 29 с.
179. Микола Міхновський. Б.М., Б.Р. 11 с.
180. Миллер А.И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.). Санкт-Петербург: Алетея, 2000. 260 с.
181. Милуков П. История второй русской революции. София, 1922. Т. I. 256 с.
182. Мірчук П. Відродження великої ідеї. Київ: Українська видавнича спілка, 1999. 57 с.
183. Мірчук П. Микола Міхновський. Апостол української держави. Філадельфія: Товариство студіюючої молоді ім. М. Міхновського, 1960. 136 с.
184. Міхновський М. Видавництво культурно-освітньої референтури головної управи УНО в Німеччині. Кіль: б/р., 11 с.
185. Міхновський М. Націоналізм і космополітизм. Політологія. Кінець XIX перша половина XX ст.: Хрестоматія. Львів: Світ, 1996 С. 159-162.
186. Міхновський М. Самостійна Україна. Б.м., 1948. 16 с.
187. Міхновський М. Справа української інтелігенції в програмі Української Народної партії. Політологія. Кінець XIX перша половина XX ст.: Хресоматія. Львів: Світ, 1996. С. 153-159.
188. Млиновецький Р. Нарис з історії українських визвольних змагань 1917-1918: Про що мовчить історія Торонто: Гомін України, 1973. Т.2. 670 с.
189. Націоналізм. Антологія. Л. Білик, О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2000. 872 с.
190. Оніщенко І. Г. Діалектика становлення українського етносу та нації: (Етнополітологічний аспект). Київ: Четверта хвиля, 1997. 76 с.

191. Орлик М. Ідея і чин України. Нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму. Київ: Українська видавнича спілка, 2001. 224 с.
192. Павко А.І. Особливості становлення партійно-політичної системи в Східній Галичині наприкінці ХІХ століття. Київ: Товариство «Знання України», 2001. 86 с.
193. Павко А.І. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби. Київ: Плеяди, 2002. 552 с.
194. Павко А.І. Політична історія України як наука і навчальна дисципліна. Київ: Знання України, 2004. 52 с.
195. Павко А.І. Політичні партії та організації в Україні наприкінці ХІХ на початку ХХ століть: методологія, історіографія проблеми, перспективні напрямки наукових досліджень. Київ: Знання, 2001. 112 с.
196. Павко А.І. Політичні партії, організації в Україні: кінець ХІХ - початок ХХ століття: зародження, еволюція, діяльність, історична доля. Київ, 1999. 248 с.
197. Павленко І. Остання зустріч з М. Міхновським. Незборима нація. Ч. 5. Квітень 2002.
198. Пальченкова В.М. Український суспільно-політичний рух у Харкові в кінці ХІХ на початку ХХ століття: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Запоріжжя, 2000. 226 с.
199. Пальченкова В.М. Український суспільно-політичний рух у Харкові в кінці ХІХ на початку ХХ століття: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький державний університет. Запоріжжя, 2000. 20 с.
200. Пальченкова В.М. Микола Міхновський і харківський тижневик «Сніп». Наукові праці історичного факультету ЗДУ. 2000. Випуск ІХ. С.71-77.
201. Політологія. А. Колодій, Л. Климанська, В. Харченко, Я. Космина. Київ: Ельга Н. Ніка-Центр, 2000. 584 с.

202. Політологія у запитаннях і відповідях: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. І.Г. Оніщенко, Д.Т. Дзюбко, І.І. Дуднікова, Л.О. Кремень, К.М. Левківський. Київ: Вища школа, 2003. 263 с.
203. Політологія. Кінець XIX перша половина XX ст.: Хрестоматія / О.І. Семків (ред.), О.І. Семків (уклад.). Львів: Світ, 1996. 800 с.
204. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. Т.2. Від середини XVII століття до 1923 року. Київ: Либідь, 1992. 608 с.
205. Римаренко Ю.І. Буржуазний націоналізм та його «теорія» нації. Київ: Наукова думка, 1974. 383 с.
206. Романчик О.М. Міхновський (До 120 річчя від дня народження і 70 річчя дня смерті основоположника першого ідеалу українського націоналізму) 1994. Кн. 6. С. 643 650.
207. Рубач М.А. Супроненко Н.И. Победа советской власти на Украине. Москва: Наука, 1967. 579 с.
208. Самостійна Україна / Упоряд. Р.Коваль, В. Рог. Київ: Діакор, 2002. 76 с.
209. «Самостійна Україна» Миколи Міхновського та її роль у формуванні держав ідеології: Матеріали науково практичної конференції до 100 річчя її видання. 2000, 4 березня. Львів, 2000. 143 с.
210. Сарнацький О. Микола Міхновський деякі штрихи до громадсько-політичної та просвітницької діяльності наприкінці XIX ст. Наукові записки. Історичні науки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Київ, Переяслав-Хмельницький. 2002. С. 12-17.
211. Світленко С.І. Українські громади другої половини XIX початку XX.: (Особливості ідеології та діяльності). Київська старовина 1998. № 2 С. 9-28.
212. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918-1920 рр.). Київ: Просвіта, 1999. 508 с.

213. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія / НАН України; Інститут національних відносин і політології. Київ: Книга Пам'яті України, 1997. 411 с.
214. Солдатенко В.Ф., Хало Л.Г. Військовий чинник у боротьбі за політичну владу в Україні в 1917-1918 рр. Київ: П.П. Позднішев, 2002. 398 с.
215. Сосновський М. Дмитро Донцов: політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму. Нью-Йорк Торонто, 1974. 418 с.
216. Стовба О. Матеріали до історії роду Міхновських. Український історик 1983. № 2. С. 74-92.
217. Стрельський Г., Трубайчук Т. Михайло Грушевський його сподвижники та опоненти. Київ: Четверта хвиля, 1996. 190 с.
218. Супроненко М.І. Боротьба за владу рад на Україні. Київ: Наукова думка, 1977. 199 с.
219. Тисяча років української суспільно-політичної думки: в 9 т. Т. Гунчак, (голова ред. кол., наук ред.). Київ: Дніпро, 2001. Т. 5. кн. 2.: Кінець ХІХ початок ХХ. 376 с.
220. Титаренко Ю. Л., Філонов В. П., Коваленко О. І., Моїсеєв О. М., Філонов А. В. Націоналізм як суспільний феномен: Енциклопедичний словник. Донецьк: Донбас, 1997. 381 с.
221. Ткаченко Ю. Батько українських націоналістів.: Микола Міхновський. Віче. 1995. № 11. С. 127-138.
222. Третя академія пам'яті професора Володимира Антоновича. 11-12 грудня 1995р., м. Київ: Доповіді та матеріали. НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1996. 224 с.
223. Турченко Ф.Г. Микола Міхновський: студентські роки. Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету, випуск 10 Запоріжжя, Просвіта, 2001. С. 72-93.
224. Турченко Ф.Г. Останні роки у Києві (Фрагмент із біографії Миколи Міхновського). Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Вип. 14. Запоріжжя: Просвіта, 2002. С. 45-67.

225. Турченко Ф.Г. «Харківський проект» Миколи Міхновського. Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Запоріжжя, 2003. Вип. XV. С. 7-34.
226. Турченко Ф.Г. Микола Міхновський: Дитинство та юність. Наукові праці історичного факультету ЗДУ. 2000. Випуск IX. С. 36-54.
227. Україна в XX столітті: уроки, проблеми, перспективи: зб. ст. Міжнародний ін-т лінгвістики і права. Р.П. Іванченко-Іванова (голов. ред.) Київ: Український Центр духовної культури, 2001. 808 с.
228. Україна: національна ідея: Матеріали Міжнар. наук. конф., 23 квітня 2002 р. Інститут історії НАН України; Київський міжнародний ун-т ; Українська Православна церква Київського Патріархату. Р.П. Іванченко-Іванова (голова ред. кол.). Київ: КиМУ; Правові джерела, 2003. 788 с.
229. Українська державність у XX столітті: Історико-політичний аналіз. Упоряд. О. Дергачов. Київ: Політична думка, 1996. 448 с.
230. Ульянов Н.И. Происхождение украинского сепаратизма. Москва.: Индрик, 1996. 288 с.
231. Ульяновський В. Володимир Антонович: образ на тлі епохи. Академія пам'яті професора Володимира Антоновича. 1993: (Київ): Доповіді та матеріали. Київ, 1994. С. 38-73.
232. Федьков О.М. Політичні партії і селянство в 1905-1907 роки. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. 248 с.
233. Франко І.Я. Вибрані суспільно-політичні праці і філософські твори. Київ: Держполітвидав, 1956. 500 с.
234. Шамрай В. Генезис правового світогляду Миколи Міхновського. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2010. Вип. 83. С. 40-43.
235. Шамрай В. Проект української Конституції Миколи Міхновського. Вісник юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Випуск 79. Київ, 2008, С.37-41.

236. Шамрай В.В. Завершення формування політичного й правового світогляду, громадсько-політична й адвокатська діяльність М. Міхновського. В.В. Шамрай. Бюлетень Міністерства юстиції України. №1(87). Київ, 2009, С.42-48.
237. Шамрай В.В. Адміністративно-територіальний та державний устрій України за конституційним проектом Миколи Міхновського. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Випуск 4. Київ, 2009, С.56-62.
238. Шишко О.Г. Ідея державності в програмових та теоретичних документах українських політичних партій та організацій: 1900 р. березень 1917 р.: Дис... кан. іст. наук: 07.00.01. Одеса, 1998. 206 с.
239. Шкварець В.П., Шитюк М.М., Гузенко Ю.І. Микола Міхновський як речник самостійницької течії Українського національно- визвольного руху. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Сер. : Історичні науки. 2013. Вип. 3.34. С. 69-75.